

**ANALIZA ISPUNJENOSTI EU KRITERIJA ZA OBRAZOVANJE
PRILAGOĐENO POTREBAMA TRŽIŠTA RADA ZDRAVSTVENIH
RADNIKA U BOSNI I HERCEGOVINI**

**ANALYSIS OF FULFILLMENT OF EU CRITERIA FOR EDUCATION
ADAPTED TO THE NEEDS OF THE LABOR MARKET OF
HEALTHCARE PROFESSIONALS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Doc.dr Mirza Oruč
Medicinski fakultet / Studijski program Zdravstvena njega
Univerzitet u Zenici

Prof.dr Darko Petković
Centar za inovativnost i preduzetništvo / Mašinski fakultet /Politehnički fakultet
Univerzitet u Zenici

REZIME

U radu je predstavljeno 14 preporuka Evropske Unije (EU) za razvoj i primjenu modela studija kombinovanog sa praksom te analizirano njihovo stanje primjene u Bosni i Hercegovini (BiH) u realizaciji studija zdravstva u nekoliko posljednjih generacija nakon temeljitog re-inženjeringa nastavnih planova i programa i usklađivanja sa EU standardima. Iako razvijeni model jeste ponajbolji primjer povezivanja tržišta rada i znanja i kompetencija u BiH koje diplomanti trebaju da imaju on je u nizu svojih odrednica još uvijek daleko od dualnog modela studija. Kroz Erasmus+ projekt DUALSCI projektni tim UNZE radi zajedno sa još nekoliko BH univerziteta ka daljem razvoju sistema dualnog obrazovanja te u tom smislu i rad predstavlja kritičku analizu stanja u jednom sektoru te projektuje određene pravce rada u narednom periodu.

Ključne riječi: Preporuke EU, 14 kriterija, dualni visokoškolski studij, zdravstvo, osiguranje kvalitet

ABSTRACT

The paper presents 14 recommendations of the European Union (EU) for the development and application of study models combined with practice and analyzes their state of application in Bosnia and Herzegovina (BiH) in the implementation of health studies in the last few generations after thorough re-engineering of curricula and harmonization with EU standards. Although the developed model is the best example of connecting the labor market and the knowledge and competencies that graduates should have in B&H, it is still far from a dual model of study in a number of its determinants. Through the Erasmus + project, the DUALSCI project team of UNZE works together with several other B&H universities towards further development of the dual education system. In that sense the work represents a critical analysis of the situation in one sector and projects certain directions in the future.

Keywords: EU recommendations, 14 criterias, dual higher education, health studies, quality assurance

1. UVOD

Razvijene zemlje Zapada su davno shvatile da pored akademskog školovanja i programa u visokom obrazovanju moraju postojati i strukovni orjentisani studiji a među njima i oni još tiješnje povezani sa praksom iskazani kao modeli dualnog studija ili kooperativnog modela studija. Lideri u takvom pristupu zemlje kao što su Njemačka, Austrija, Švajcarska ili Danska ovakav koncept razvijen u tijesnoj saradnji sa poslovnim okruženjem razvijaju već decenijama i on se stalno usavršava i modifikuje saglasno poslovnim trendovima. U analizama nivoa primjenjivosti 14 kriterija o kojima će se govoriti u nastavku konstatuje se da značajno manje od 50% provođenja istih imaju Belgija, Bugarska, Hrvatska, Kipar, Estonija, Finska, Francuska, Grčka, Mađarska, Latvija, Litvanija, Poljska, Portugal i Rumunija., da su na nivou 50-60% provođenja 14 kriterija 6 zemalja EU (Češka, Malta, Holandija, Slovačka, Španija i Švedska) a da 8 zemalja ima nivo primjene više od 65% (Austrija, Danska, Njemačka, Irska, Italija, Luksemburg, Slovenija, i UK¹).

Polazna hipoteza istraživanja za ovaj rad je bila: Nemoguć je veći napredak u organizaciji dualnog studija, čak i u oblasti zdravstva koja je obrazovani sistem u BiH sa najviše prakse u studiju i na koji se ovaj rad dominantno referiše, bez jasne i precizne zakonske regulative koja je odrediti pravila organizacije nastave, izbora, plaćanja, statusa studenata, zdravstvenog osiguranja, povreda na radu, socijalnog statusa, fleksibilnosti, profesionalnog usmjeravanja i drugih kriterija, od 14 proklamovanih kriterija kvaliteta EU u organizaciji i provedbi dualnog studija.

2. VISOKO OBRAZOVANJE U BIHU OBLASTI ZDRAVSTVA

Studiji zdravstva postoje danas na svim javnim univerzitetima u BiH (8 fakulteta ili departmana) te na velikom broju privatnih visokoškolskih organizacija. Ovo je jedan od oblasti za koju se može reći da je jedna od najuređenijih oblasti u smislu obrazovanja za potrebe „tržište rada“. Zašto? Neko će reći da je to sticaj srećnih okolnosti, na prvom mjestu evropskih regulisanih profesija. No bez dobrog razumijevanja menadžmenta fakulteta/departmana kao i pomoći niza međunarodnih projekata, došlo se do specifičnog modela studija zdravstva koji pravno gledano „nisu dualni modeli studija“ ali suštinski s obzirom na način rada, obim prakse spram teorije, način na koji je postavljeno sticanje ključnih kompetencijai dr. ovaj model je nešto što je „nemoguća misija“ za većinu drugih studija u tehničkim ili društvo-humanističkim naukama. I ovdje, naravno, treba naglasiti da su ključni akteri procesa državne institucije (državni univerziteti, praksa na državnim klinikama i bolnicama, legislativa koja je u zdravstvu i medicini decenijama unazad prepoznavala klinički rad kao dio obavezne prakse i vježbi). U modelu studija na zdravstvenim naukama jasno je naglašeno da se do izlazne diplome i tržišta rada u EU može doći samo preko školovanja u kome će minimalno 50% biti obavljeno na klinici (u praksi) bilo kroz redovnu nastavu bilo kroz ljetnje prakse tj.koje izraženo odgovarajućim bodovima ECTS, i sastoji se od najmanje 4 600 sati teoretskog i kliničkog osposobljavanja, s time da trajanje teoretskog osposobljavanja predstavlja najmanje jednu trećinu kliničkog osposobljavanja, a trajanje kliničkog osposobljavanja najmanje jednu polovinu minimalnog trajanja osposobljavanja.Sve to je na inovativan način upakovano u 240 ECTS bodova koje danas dobijaju oni koji na raznim odsjecima ovog studija dobijaju svoje diplome i zavidne stručne kompetencije sa kojima su prepoznati ne samo u Evropi nego i na regiji EHEA i širom svijeta.

Sa druge strane danas u BiH djeluje više od 50 visokoškolskih organizacija u rangu univerziteta sa više od 200 fakulteta i visokih škola te vjerovatno više od 1000 studijskih programa koji daju isto toliko izlaznih diploma. Najveći dio tih studijskih odsjeka već decenijama se „kopra“ u stalnim raspravama odnosa teorije i prakse. Dok poslodavci stalno naglašavaju kako diplomanti dolaze sa puno teorije (a posebno nepotrebne teorije) i da im treba nekoliko godina rada sa njima dok budu potpuno spremni za praktičan rad i puno preuzimanje obaveza zaposlenih

¹European Framework for Quality and Effective Apprenticeships: Questions and Answers, Brussels, 5 October 2017

fakulteti odgovaraju novim i novim nastavnim planovima i programima (NPP) u kojima se obim prakse i dalje smanjuje (danas manje od 5% ukupnog broja ECTS bodova u ukupnom trajanju studija). Kroz brojne projekte EU je pokušala i još uvijek pokušava da ovaj debalans koriguje ali bez većih rezultata. Stare foskule kako je „naš obrazovni sistem“ dobar i kako ništa ne treba mjenjati, kako naši inženjeri rade svugdje u svijetu i sl. su uvijek jače od spremnosti da se nešto suštinski promjeni.

3. PREPORUKE EU ZA OBRAZOVANJE PRILAGOĐENO POTREBAMA TRŽIŠTA RADA I KOMPARACIJA SA STUDIJIMA ZDRAVSTVA

Iako je model dualnog obrazovanja (kooperativno obrazovanje), kako je prethodno rečeno, prisutan u brojnim zemljama EU već decenijama to ipak nije sprečilo EU da tokom 2018. godine donese Preporuke EU za obrazovanje kombinovano sa praksom (dualni model studija)². U njemu je naglašeno da države članice bi trebale, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i u bliskoj saradnji s stakeholder-ima, razviti programe dualnog obrazovanja na temelju kriterija za kvalitetno i efikasnodualno obrazovanje opisano u nastavku i tako osigurati da oni odgovaraju potrebama tržišta rada i da su od koristi polaznicima (studentima) i poslodavcima.

Iako su neki od 14 kriteriji prvenstveno dizajnirani za proizvodna preduzeća to nas ne sprečava da ih sa dovoljno tačnosti ne možemo primjeniti i u sektoru zdravstva koji posljednjih decenija imaju izuzetnu ekspanziju firmi privatnog sektora koje postaju jak konkurent nacionalnim zdravstvenim sistemima. U tom smislu pogledajmo šta u osnovi razmatra svaki od kriterija i koliko su oni primjenjivi u našim zdravstvenim studijima.

Kriteriji za uslove učenja i rada

Pisani ugovor

1. Prije početka dualnog obrazovnog procesa trebao bi se sklopiti pisani ugovor između poslodavca, polaznika i ustanove za strukovno osposobljavanje, u kojem se definišu prava i obaveze stranaka povezane s osposobljavanjem i radom.

Ocjena stanja: Zdravstveni studij podrazumijeva da se u svim godinama više od 50% studija obavi u praksi. Fakultet sklapa ugovor sa klinikama za obavljanje nastavnog procesa na njima (predavanja+vježbe). Pojedinačni ugovori se ne potpisuju nego svaki student sklapa tzv. Ugovor o učenju, a u skladu sa zakonskim i normativnim aktima VŠU je dužna da obezbijedi kliničku praksu koja se sprovodi u institucijama (zdravstvenim ustanovama) koje ispunjavaju uslove za sticanje svih elemenata neophodnih kompetencija i ishoda učenja. Svaka ustanova mora imati odgovarajući broj kvalificiranog osoblja koje se može uključiti u nastavni proces.

Rezultati učenja

2. Poslodavci i ustanove za strukovno osposobljavanje trebali bi definisati skup sveobuhvatnih rezultata učenja kojim bi se postigla ravnoteža između posebnih vještina potrebnih za određeni posao i ključnih kompetencija kojima se podupiru lični razvoj i prilike za cjeloživotnu karijeru polaznika obrazovanja radi prilagođavanja promjenjivim modelima karijere.

Ocjena stanja: Rezultati učenja su precizirani kroz razrađeni set kompetencija koje se postižu za cjelinu studija te za svaki silabus posebno. Kako se radi o Evropski regulisanoj profesiji to je nacionalni sistem kompetencija usaglašen potpuno sa Evropskim za ovu oblast.

Pedagoška podrška

3. Trebali bi se angažovati voditelji osposobljavanja u preduzećima koji bi imali zadatak blisko saradivati s pružaocima strukovnog obrazovanja i osposobljavanja i nastavnicima kako bi se polaznicima učenja dale smjernice i kako bi se osigurale uzajamne i redovne

²RECOMMENDATIONS- COUNCIL RECOMMENDATION of 15 March 2018 on a European Framework for Quality and Effective Apprenticeships (2018/C 153/01)

povratne informacije. Nastavnicima, voditeljima osposobljavanja i učenja kao i mentorima trebala bi se pružati podrška pri razvoju vještina i kompetencija za obuku polaznika (studenata) u skladu s posljednjim metodama podučavanja i osposobljavanja te potrebama tržišta rada.

Ocjena stanja: Trenutno kroz implementaciju nekoliko projekata kao što je Projekat jačanja sestrinstva u BIH (ProSes) i projekat koji se implementirao u sklopu Tempus programa CCNURCA 2016 – 2018 implementirani su specifični treninzi za mentore unutar zdravstvenih institucija koji bi se mogli uključiti u nastavni proces u zdravstvenim institucijama. Sličan trening se sprovodi i za određene vještine nastavnog osoblja u sklopu projekta TRAIN ali je neophodno praviti kontinuirane edukacije u ovoj oblasti kako bi se napravio što bolji most između kvalificiranog osoblja iz prakse, ne samo u zdravstvenim ustanovama, nego u cjelokupnoj industriji sa ciljem kreiranja preduslova za startanje Dualnog oblika obrazovanja.

Učenje u stvarnim radnim uslovima

4. Učenje bi se u velikoj mjeri, barem pola trajanja dualnog obrazovanja, trebalo odvijati na radnome mjestu. To bi trebalo uključivati priliku i da se dio takve prakse odradi u inostranstvu.

Ocjena stanja: U ukupnom fondu sati koji se realizuju u godini (cca 1800 h/god. ekvivalentno 60 ETCS) oko 60% obaveza se ostvaruje u praksi (cca 42 ECTS-a). Kroz programe mobilnosti Erasmus+ kao i bilateralne protokole sa stranim partnerima i državama omogućena je inostrana mobilnost u punoj mjeri. Primjeri velikog broja Evropskih univerziteta koji koriste proces Credit mobility za odrađivanje prakse i praktičnog rada u inozemnim kompanijama sa ciljem kreiranja preduslova za Dualno obrazovanje.

Plata i/ili naknada

5. Polaznici dualnog obrazovanja bi trebali primati platu i/ili naknadu u skladu s nacionalnim ili sektorskim zahtjevima ili kolektivnim ugovorima, ako postoje, te uzimajući u obzir podjelu troškova između poslodavaca, polaznika i javnih tijela.

Ocjena stanja: Studenti zdravstvenih studija nemaju naknadu za rad na klinikama jer u ovom sektoru još uvijek ne postoji zakonski okvir koji bi to omogućio. Situacija je slična i također u mnogim državama regiona, ali i EU nema preduslove za plaćanje studenata za svoj rad.

Socijalna zaštita

6. Polaznici bi trebali imati pravo na socijalnu zaštitu, uključujući nužno osiguranje u skladu s nacionalnim zakonodavstvom.

Ocjena stanja: Trenutno ne postoji zakonski okvir koji bi ukazao na postojanje ostvarivanja gore pomenutih prava.

Radni, zdravstveni i sigurnosni uslovi

7. Radno mjesto za dualno obrazovanje trebalo bi biti u skladu s relevantnim propisima o uslovima rada, posebno sa zakonodavstvom o zdravlju i sigurnosti na radu.

Ocjena stanja: Ove mjere su u potpunosti ispunjene.

Kriteriji za okvirne uvjete

Regulatorni okvir

8. Trebao bi se uspostaviti jasan i usklađen regulatorni okvir utemeljen na pravednom i ravnopravnom partnerstvu, među ostalim na strukturiranom i transparentnom dijalogu svih relevantnih aktera. To može uključivati postupke akreditacije za preduzeća i radna mjesta koja se nude mjesta za dualno obrazovanje.

Ocjena stanja: Osim postojanja struktura kao što su savjetodavna tijela na nivou univerziteta ili fakulteta koja omogućavaju kooperaciju ili suradnju na ovom nivou. Postojanje regulatornog okvira koji bi regulirao ovo pitanje nameće se kao prioritet samo po sebi. Postoji određeni broj zakonski uređenih pravila koje institucije moraju ispuniti,

prvenstveno one visokog ranga kao što su bolnice (različitih nivoa) da bi dobile status univerzitetske bolnice ili kliničkog centra što se može iskoristiti kao osnov za izradu regulatornog okvira. Ovaj nivo zakonske regulative je na entitetskom nivou.

Uključenost socijalnih partnera

9. Socijalni partneri, među ostalom i na sektorskom nivou, trebali bi biti uključeni u osmišljavanje programa dualnog obrazovanja, upravljanje tim programima i njihovo provođenje, u skladu s nacionalnim sistemima industrijskih odnosa te praksama u obrazovanju i osposobljavanju.

Ocjena stanja:U određenim sektorima postoji uključenje socijalnih partnera i bitnih elemenata nevladinog sektora, još uvijek je neophodan sistemski pristup riješavanju ovih elemenata.

Podrška preduzećima

10. Finansijska i/ili nefinansijska podrška trebala bi se pružati, posebno malim i srednjim preduzećima te mikropreduzećima, na temelju podjele troškova između poslodavaca, polaznika studija i javnih tijela, čime bi dualno obrazovanje za preduzeća bila troškovno prihvatljiva.

Ocjena stanja:Ne postoji sistem niti zakonski okvir koji bi omogućio ovakvu pomoć posebno malim i srednjim privatnim klinikama koje bi u budućnosti mogle biti značajan partner ovog sektora. Posebno se to odnosi na oblast fizioterapije koja pruža ogromne potencijale i oblast je koju prati veliko sektorsko ulaganje.

Fleksibilni putevi učenja i mobilnost

11. U zahtjevima za dobivanje mjesta za dualno obrazovanje trebalo bi se uzeti u obzir relevantno informalno i neformalno učenje. Dualno obrazovanje bi trebalo voditi prema nacionalno priznatoj kvalifikaciji u skladu s Evropskim kvalifikacionim okvirom³ te bi trebalo otvoriti i druge prilike za učenje, među ostalim na nivou visokog obrazovanja i osposobljavanja, te prilike za razvoj karijere. Transnacionalna mobilnost polaznika trebala bi biti sastavnica kvalifikacija stečenih dualnim obrazovanjem.

Ocjena stanja:Nažalost, sektori informalnog i neformalnog obrazovanja nisu u većoj mjeri još uvijek konektovani sa postojećim zdravstvenim studijim kao i u drugim studijama u Bosni i Hercegovini.

Profesionalno usmjeravanje i osvješćivanje

12. Tokom dualnog obrazovanja polaznicima bi trebalo omogućiti profesionalno usmjeravanje, mentorstvo i podršku kako bi se postigli uspješni rezultati i smanjio broj odustajanja. Dualno obrazovanje treba promovisati aktivnostima za informisanje i osvješćivanje stanovništva.

Ocjena stanja:Fakultetski/departmanski koordinatori odsjeka kao i ECTS koordinatori u granicama svojih mogućnosti obavljaju ove poslove ali sistemski isto nije riješeno. Neophodnost ustrojavanja uloge kao što je savjetnik u oblasti izbora i uspijeha u karijeri se nameću kao potreba u ovom procesu.

Transparentnost

13. Transparentnost ponuda za dualno obrazovanje i pristup tim ponudama u državama članicama i između njih treba osigurati uz podršku javnih i privatnih službi za zapošljavanje te, prema potrebi, uporabom alata Unije kao što je EURES.

Ocjena stanja:Kriterij u najvećoj mjeri nije ispunjen.

Osiguranje kvaliteta i praćenje osoba s s diplomom

14. Trebalo bi uspostaviti metode osiguranja kvaliteta u skladu s Evropskim referentnim okvirom za osiguranje kvaliteta u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju⁴, među ostalim valjanu i pouzdanu procjenu rezultata učenja. Trebalo bi osigurati i praćenje zapošljavanja i napretka u karijeri polaznika studija.

Ocjena stanja:Kriterij u najvećoj mjeri nije ispunjen.

³ SL C 189/15

⁴ SL C 155, 8.7.2009., str. 1.

4. KAKO DALJE U RAZVOJU MODELA OVAKVIH STUDIJA?

Iz prezentovanih 14 kriterija i datih ocjena stanja u oblasti zdravstvenih studija u BiH očigledno je da najveći broj EU kriterija nije ispunjen mada su studiji na zdravstvenim fakultetima/departmanima ponajbolji primjer povezanosti fakulteta i tržišta rada. Regulisane profesije jesu pomogle BH fakultetima da u značajnoj mjeri ispune kriterije za kreiranje adekvatnih NPP u kojima praksa dominira no kriteriji (tzv.tvrđi mjerljivi kriteriji) koji se odnose ne širu regulativu (tzv.meki kriteriji)su ostali izvan procesa. Naravno, ispunjenje kriterija se ne postiže preko noći i nikakvom jednostavnom naredbom jer kako je konstatovano oni su u najvećoj mjeri nedostižni i za većinu članica EU. Pogledajmo samo neke: najvažnije ili najteže provodive. Krenimo od regulatornog okvira? Da li imamo jasne zakone koji nam omogućuju odvijanje dualnog studija – jasno je NE. Zakon o visokom obrazovanju (bilo BiH –okvirni, bilo entitetski ili kantonalni) niti jednim svojim članom ne prepoznaju dualni model studija. Neki članovi su iskoristivi – no većina je „napisana za akademski model studija“ i ugurivanje dualnog modela studija u ovakav zakon samo bi još više „razvodnile“ i ovakav Zakon. U daljem smislu razvoja dualnog studija ne smije izostati pomoć malim klinikama (posebno MSP i mikro-preduzećima), fleksibilni putevi učenja, mobilnost, profesionalno usmjeravanje, učenje i promocija kod stanovništva o dualnom modelu, transparentnost kao i osiguranje kvaliteta i praćenje osoba sa diplomom. Posebno je bitno naglasiti da polaznicima dualnog studija treba jasno otvoriti perspektive da oni koji su nadareni i vrlo uspješni u školovanju i posle u radu u kompanijama, nisu zauvijek zatvorena vrata za dalje školovanje i napredovanje u karijeri.

S obzirom na stanje poslovnog sektora niti jedna zemlja ne može sve studijske programe imati u akademskom i strukovnom modelu. Zato je pravilno prepoznavanje potencijala poslovnog sektora svakog regiona u kome univerzitet radi ključno za definisanje nacionalnih kriterija obrazovanja u ovom sektoru. Ma kakva mobilnost bila otvorena za kandidate (npr. Erasmus+ novi poticaji mobilnosti za praksu u fabrikama od 2-12 mjeseci) to je još jedna potvrda da samo ciljani programi bazirani na jasnoj snazi poslovnog sektora će biti primamljivi i za širu mobilnost koja neće samo biti jednosmjerni brain-drain.

U tom smislu MF UNZE radi na razvijanju modela dualnog studija u oblasti fizioterapije koji podrazumijeva aktivno uključivanje lokalne i regionalne zajednice, banjskih kapaciteta (preduzetnički sektor MSP), ljekarskih komora, resornih ministarstva i akademskog sektora. Po tom modelu više od 50% nastave bi se odvijalo u poslovnom sektoru (banjski kapaciteti i specijalni fizioterapeutske centri), dio nastave bi se odvijao on-line a samo mali dio nastave bi se odvijao u matičnom središtu fakulteta – Zenici. Puna mobilnost planirana je na regionalnom principu kao i sa EU fakultetima sa kojima Odsjek zdravstvene njege ima primjerenu saradnju. U tom smislu vidimo i značaj projekta DUALSCI – STRENGTHENING CAPACITIES FOR IMPLEMENTATION OF DUAL EDUCATION IN BH HIGHER EDUCATION – JAČANJE KAPACITETA ZA IMPLEMENTACIJU DUALNOG OBRAZOVANJA U SEKTORU VISOKOG OBRAZOVANJA U BIH; Organizacijsko-razvojni projekt; PROJEKT NO. 610251-EPP-1-2019-RS-EPPKA2-CBHE-SP (STRUKTURALNI PROJEKT). EU PROGRAM ERASMUS+, 2019-2022 koji se radi u vrijeme istraživanja vezanih za pisanje ovog rada. Za očekivati je da će tokom rada na ovom projektu biti kreiran najveći broj zakonskih dokumenata te uz transfer dobrih praksi učesnika u projektu biti razvijeni i konkretni modeli dualnih studija.

5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Jasno je da nisu svi sektori obrazovanja jednako prilagodljivi dualnom modelu studija. Na svakoj zemlji je da definiše svojesektorske prioritete. Sigurno je da zemlja sa 3.5 miliona stanovnika, limitiranim resursima visokoškolskih organizacija i ograničenom poslovnom djelatnošću ne može ići u desetine takvih programa. Sektor zdravstva jedan od ključnih u ovoj domeni posebno što on predstavlja kvalitativnu dopunu sektoru turizma a sa druge strane predstavlja i značajan pomak u kvalitetu života domicilnog stanovništva.

Iako je sektor zdravstva obrazovani sektor u BiH koji ima najviše prakse u toku studija, analiza provedbe 14 faktora sistema kvaliteta EU u organizaciji ovog studija, je pokazala da i ovaj sektor i pored niza dobrih stvari nije ni blizu ispunjenju 14 uslova kvaliteta. U tome je dokazano da i sektor proizvodnih kompanija iz kojeg obrazovnog dijela dolazi jedan autor rada a i sektor zdravstva iz kojeg je drugi autor imaju identične probleme: nedostatak zakonske regulative koja bi precizno regulisala ove studije.

Stoga je potrebno odmah prionuti radu na zakonskoj legislativi (donijeti hitno zakone o dualnom obrazovanju u visokoškolskom sektoru kao i druge podzakonske akte i dokumenta), promovisati aktivno uključivanje socijalnih partnera u osmišljavanje programa dualnog obrazovanja, upravljanje tim programima i njihovo provođenje, u skladu s nacionalnim sistemima industrijskih odnosa te praksama u obrazovanju i osposobljavanju. Projektni tim UNZE u momentu pisanja ovog rada radi na radnoj verziji Zakona o dualnom obrazovanju visokom obrazovanju ZDK koji je baziran na dobrim praksama i iskustvima zemalja duge tradicije u dualnom modelu studija (Njemačka, Austrija, Švajcarska) kao i na iskustvima zemalja u regionu (Srbija) koja je ne tako davno donijela ovaj Zakon.

Ovaj rad nije tretirao oblast finansijske održivosti dualnog modela obrazovanja u visokom školstvu. To je posebno značajna tema jer održivost dualnog modela baziranog na volonterskom principu i projektnom principu u dugoročnom periodu je neodrživa. I ma koliko u kreiranju NPP možemo zbog specifičnosti poslovnog sektora biti donekle različiti u rješenjima u odnosu na zemlje Zapada to u modelu kreiranja finansijskih tokova trebamo slijediti njihove dobre prakse.

6. LITERATURA

- [1] x x x x x x: European Framework for Quality and Effective Apprenticeships: Questions and Answers, Brussels, 5 October 2017
- [2] x x x x x x: RECOMMENDATIONS- COUNCIL RECOMMENDATION of 15 March 2018 on a European Framework for Quality and Effective Apprenticeships (2018/C 153/01)
- [3] Projekat: Competency based Curriculum Reform in Nursing and Caring in Western Balkan Universities 544169-TEMPUS-1-2013-1-BE-TEMPUS-JPCR (www.ccnurca.eu)
- [4] Projekat jačanja sestinstva u BIH (ProSes) – Fondacija FAMI (<http://www.fondacijafami.org/ProSes.html>)
- [5] Projektni tim : DUALSCI – Strengthening Capacities for Implementation of Dual Education in B&H Higher Education – Jačanje kapaciteta za implementaciju dualnog obrazovanja u sektoru visokog obrazovanja u BiH; Organizacijsko-razvojni projekt; PROJEKT NO. 610251-EPP-1-2019-RS-EPPKA2-CBHE-SP (STRUKTURALNI PROJEKT). EU PROGRAM ERASMUS+, 2019-2022,
- [6] Projektni tim: Dokument: Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini; Ministarstvo civilnih poslova Savjeta ministara BiH, 2015
- [7] Projektni tim: Strategija razvoja Univerziteta u Zenici za period 2015-2020 godina; Univerzitet u Zenici, 2015.

